

Echt André

Belichaming en beleving van ruige authenticiteit onder André Hazesfans*

Irene Stengs

Deze bijdrage onderzoekt de aantrekkingskracht van de overleden volkszanger André Hazes (1951-2004) op zijn fans, die voor een belangrijk deel schuilt in zijn 'authentieke gewoonheid'. De auteur betoogt dat de identificatie van deze fans met hun idool vooral verloopt via Hazes' ongepolijste fysieke verschijning en levensstijl. Het lichaam van Hazes is tevens het voertuig waarmee zijn fans zich afzetten tegen dominante opvattingen in de samenleving over het lichaam, dat in de eerste plaats mooi, jong en gezond moet zijn. In een breder politiek perspectief krijgt de authenticering van Hazes daarmee een element van streven naar sociale erkenning.

Albert Cuypmarkt, 23 september 2009

Bij het standbeeld van André Hazes op de Albert Cuypmarkt in Amsterdam heeft zich rond twee uur een gezelschap van ongeveer honderd mensen verzameld. Met hun zwarte hoedjes, zonnebrillen, zwarte T-shirts met afbeeldingen van Hazes en Hazestatoeages laten de aanwezigen duidelijk zien waar het hier om gaat: de jaarlijkse herdenking van hun idool, volkszanger en 'ongekroond koning van het levenslied', André Hazes. Dit jaar is het vijf jaar geleden dat Hazes overleed, en daarom is de groep herdenkers ruim twee keer zo groot als in voorgaande jaren. Vanuit het hele land, zelfs vanuit België, zijn de fans naar Amsterdam afgereisd voor de herdenking, het samenzijn in de Eddy Bar (het café uit Hazes' jeugd) en tot slot het herdenkingsconcert in de Powerzone.¹

Inleiding

Voor de fans van de in 2004 overleden zanger André Hazes is hun idool onsterfelijk. Zoals veel zangers leeft Hazes voort via zijn stem en via de stemmen van zangers die zijn repertoire vertolken. Maar daarnaast leeft hij vooral voort via de stemmen van zijn fans zelf. Op de concerten en bijeenkomsten van André Hazes-

* Mijn dank gaat uit naar Jeroen Beets, Anton van Harskamp, Birgit Meyer en de redactie van dit themanummer voor hun suggesties en opmerkingen. Daarnaast wil ik Jeroen Beets bedanken voor het zorgvuldig doornemen van de tekst op taal- en andere fouten.

1 Gebaseerd op veldwerkaantekeningen, 23 september 2009.

fans worden zijn nummers vol overgave meegezongen. Desgevraagd stellen de fans bijna altijd dat het de teksten zijn die 'het 'm doen'. Al is natuurlijk ook de melodie belangrijk: de specifieke 'Hazessound' is een unieke combinatie van tekst en melodie. Veel fans herkennen zichzelf en hun eigen ervaringen in Hazes' (on)geluk, zijn fouten, verdriet en eenzaamheid. Voor hen vertolken de liederen van Hazes het leven zoals het is, het echte leven, het leven van de gewone man en vrouw. Juist André Hazes, voor zijn fans Dré of André, kon de essentie van dit bestaan overtuigend in liederen vatten doordat zijn persoon twee tegengestelde kwaliteiten verenigde. Hij was zelf 'een gewone jongen' – met 'gewoon' wordt hiermee bedoeld op een eenvoudige, zelfs armoedige, volkse afkomst, een afkomst waarmee een belangrijk deel van zijn fans zich kan identificeren. Hazes wist waarover hij zong. Daarnaast beschikte hij over een uitzonderlijk zangtalent. Vandaar het onderschrift op zijn standbeeld: 'Heel bijzonder, heel gewoon. Gewoon een heel bijzondere man.' Voor zijn fans belichaamt André Hazes een vorm van authenticiteit die gelegen is in zijn talent als zanger én in zijn 'heel gewoon zijn'.

In deze bijdrage staan de gewoonheid van André Hazes en de aantrekkingskracht daarvan op zijn fans centraal. Die aantrekkingskracht lijkt vooral voort te komen uit de vanzelfsprekendheid waarmee 'gewoonheid' verbonden wordt met kwalificaties als 'echt', 'eerlijk' en 'natuurlijk', waarden die in onze samenleving hoog aangeschreven staan (vgl. Taylor, 2007). In die zin onderscheiden de fans zich niet wezenlijk van al die anderen die tegenwoordig op zoek zijn naar authenticiteit. Hier staat tegenover dat de waarde die aan 'het gewone' of aan 'gewoonheid' wordt toegekend niet vanzelfsprekend positief of aantrekkelijk is. Gewoonheid kan ook staan voor middelmatigheid, saaiheid en onopvallendheid: kwalificaties die in onze op belevenis en sensatie gerichte samenleving juist laag staan aangeschreven. De Hazesfans herkennen in André Hazes en zijn liederen zichzelf of hun eigen leven. Maar waarom zijn zij naar deze herkenning op zoek? Waarom is het voor sommige mensen belangrijk een idool te hebben dat het 'echte' en dus in velerlei opzichten vaak helemaal niet zo gemakkelijke of leuke leven van gewone mensen belichaamt? Kennelijk heeft 'het gewone' van André Hazes zoals dat door zijn fans gepercipieerd wordt een aantrekkingskracht waardoor gewoon-zijn juist boven de alledaagsheid wordt uitgetild. Maar hoe kunnen we de paradox dat juist het gewone bijzonder is begrijpen? Zoals ik in deze bijdrage zal laten zien is het aura van het 'gewone' in de Hazesverering niet vanzelf ontstaan, maar de uitkomst van bewuste stileren en vormgeving, zowel door Hazes zelf als door zijn fans en zijn weduwe Rachel Hazes.

De identificatie van de fans met hun idool verloopt niet alleen via Hazes' oeuvre en de inhoud van zijn teksten, maar vooral ook via zijn markante verschijning. De Hazesverering is, met andere woorden, voor een belangrijk deel opgebouwd rond het lichaam van de zanger. Wat zijn fans hier echter vereren is niet zozeer zijn fysieke lichaam als wel zijn lichaam zoals men zich dat is gaan voorstellen en datgene waar het symbool voor staat. Antropologen spreken in dit verband van het 'sociale lichaam' (zie Douglas, 1970; Sheper-Hughes & Lock, 1987). Ik wil aantonen hoe Hazes' sociale lichaam ook nu nog, vijf jaar na zijn dood, het voertuig is waarmee zijn fans zich afzetten tegen de dominante opvattingen over het lichaam

in de samenleving. Behalve aandacht voor het ontstaan van en levend houden van Hazes' imago van 'authentieke gewoonheid' impliceert dit voor mijn analyse een accent op het lichamelijke in de geritualiseerde praktijken van zijn fans tijdens hun herdenkingsactiviteiten. Met deze praktijken drukken zij voor zichzelf, voor elkaar en voor de buitenwereld een eigen identiteit uit die anders is dan 'doorsnee'. Met dit anders-zijn zetten de fans zich, al dan niet bewust, als groep af tegen de wereld van de elite, de goede smaak en een als elitair ervaren gezondheids- en schoonheidsideaal. In een samenleving waarin van de leden steeds meer verwacht wordt dat zij mooi, slank en gezond zijn krijgt de beoordeling van mensen die niet aan dit ideaal kunnen of willen voldoen steeds meer een morele lading. Een belangrijke dimensie van Hazes' imago was zijn ongezonde levensstijl, met bier, sigaretten en overgewicht als *pars pro toto*. De identificatie van zijn fans met deze kant van Hazes' imago – onder meer door bier drinken en roken te ritualiseren – krijgt zo een element van sociale subversie. Dit betekent niet zozeer dat de Hazesfans een doelbewuste strategie volgen om de sociale werkelijkheid te veranderen als wel dat de dominante politieke en morele orde impliciet ter discussie wordt gesteld.

André Hazes, de verbeelde werkelijkheid

Voor iedereen die zich voor André Hazes interesseert, of het nu om onderzoekers of liefhebbers gaat, geldt dat het onmogelijk is om een onderscheid te maken tussen de Hazes zoals die in de media verscheen en de Hazes 'zoals hij werkelijk was'. In de gemedialiseerde persoon 'André Hazes' vallen, zoals bij iedere *celebrity*, beeld en werkelijkheid samen. Het verhaal over het leven en werk van André Hazes in deze paragraaf is dan ook het levensverhaal van de gemedialiseerde André Hazes zoals dat in de loop van de tijd een vrijwel vast verloop en vaste vorm heeft gekregen. Dit levensverhaal moet dan ook niet zozeer opgevat worden als een feitelijke biografie, maar vooral als een narratieve compilatie die door de manier waarop situaties, gebeurtenissen en eigenschappen bij elkaar gebracht worden breder gedragen idealen en opvattingen weerspiegelt over wat goed, waar, slecht en onwaar is.²

André Hazes is het prototype van een man met 'twaalf ambachten, dertien ongelukken'. Hij beschikte echter over een uitzonderlijk zangtalent. Dat Hazes een natuurtalent was, wordt meestal geïllustreerd met het verhaal dat hij als jongetje van acht geld voor een cadeautje voor zijn moeder probeerde te verdienen door liedjes te zingen op de Albert Cuyppmarkt.

Een belangrijke bron van sentiment is Hazes' moeilijke jeugd. Geboren als het vierde kind in een armoedig gezin met zes kinderen kende Hazes een weinig geborgen jeugd. Zijn meestal werkloze vader dronk en sloeg, al stond zijn moeder wel altijd voor haar kinderen klaar. In de combinatie van een gevoelige aard, een eenvoudige afkomst en een moeilijke jeugd ligt de sleutel tot de verklaring

2 Compilatie gebaseerd op Haagisma (2004), A. Hazes (1982, 2001), R. Hazes (2005) en www.andrehazesfan.nl.

waarom Hazes kon uitgroeien tot een vertolker van het zogenoemde levenslied, een specifiek muzikaal genre. In het levenslied wordt het leven meestal op smartelijke wijze bezongen, vandaar ook wel de naam 'smartlap'. Liefde, eenzaamheid en armoede zijn veelbezongen onderwerpen, onderwerpen waar gewone mensen zich mee kunnen identificeren. Daarnaast speelt de zangtechniek een rol. Het vooral voor Amsterdamse of 'Jordane' levensliedzangers kenmerkende opera- of operetteachtige vibrato zet het sentimentele karakter van het levenslied nog eens extra aan. Ook Hazes beschikte over deze specifieke 'sound', al beschouwde hij zichzelf niet als een van de typische 'Jordanzangers'. Voor zowel Amsterdammers als niet-Amsterdammers is het authentieke Amsterdam vooral in de Amsterdamse volkswijk de Jordaan gelokaliseerd. Dat Hazes niet in de Jordaan maar wel in een (Amsterdamse) volkswijk geboren werd (de Pijp – de buurt waarin de Albert Cuypmarkt ligt –) maakt het eenvoudiger om in hem zowel een echte Amsterdammer als een gewone Nederlandse volksjongen te herkennen.

Hazes' optreden als achtjarig jochie op de markt wordt vaak ook in verband gebracht met zijn eerste ontdekking. Zanger en acteur Johnny Kraaykamp senior liep over de markt en herkende in Hazes meteen een groot zangtalent. Datzelfde jaar (1959) trad Hazes op in Kraaykamps *Weekend Show*, zijn eerste televisie-optreden. Het maakte hem niet beroemd of rijk, mede omdat zijn vader vervolgoptredens verbood. Omdat leren niet in zijn aard lag, ging Hazes op zijn veertiende al van school af. Baantjes wisselden elkaar af totdat hij een betrekking als barkeeper kreeg. Dit is een cruciaal moment in Hazes' curriculum vitae. Zingen was weliswaar een hobby, maar bij speciale gelegenheden of als het niet te druk was trad Hazes op in het café. Zo kreeg hij lokale bekendheid als 'de zingende barkeeper' en werd hij voor een tweede keer ontdekt, ditmaal in 1976 door de Jordane levensliedzangers Willy Alberti en diens neef Johnny Jordaan. Zijn tweede ontdekking betekende het begin van Hazes' carrière als professioneel zanger. Zijn eerste nummer, *Een eenzame kerst* (1976), werd meteen een hit, en in de jaren die volgden stond hij regelmatig met nieuwe nummers in de hitparade. Zijn eerste album, *Gewoon André*, verscheen in 1980. Het was Tim Griek, Hazes' belangrijkste producer, die op het idee kwam om aan Hazes' liederen elementen uit de popmuziek toe te voegen. Hierdoor ontstond het nieuwe subgenre 'levenspop', waar Hazes beroemd om zou worden. Levenspop wordt soms ook wel omschreven als 'polder blues', een label dat resoneerde met Hazes' eigen ambities op bluesgebied. Ondanks Hazes' successen ging zijn carrière, evenals zijn persoonlijk leven, niet over rozen. Hij trouwde drie keer en brak pas in 1999 echt door na zijn 'derde ontdekking' – zoals deze in de Hazesbiografieën wordt omschreven. Aan die derde ontdekking ligt echter een heel andere oorzaak dan Hazes' muziek ten grondslag, en wel de door het Nederlandse publiek breed omarmde documentaire *Zij gelooft in mij* (John Appel, 1999).³

3 *Zij gelooft in mij*, de succesvolste documentaire sinds Haanstra's *Alleman*, trok ruim 150.000 bioscoopbezoekers en werd op video en dvd bijna 100.000 keer verkocht. De tv-uitzending op Koningsdag 2001 trok 665.000 kijkers, de herhaling enkele dagen later nog eens 115.000 (Haagsma, 2004: 136; http://www.beeldengeluidwiki.nl/index.php/John_Appel; www.andrehaszefan.nl/nieuws-2001.html).

Een andere belangrijk onderwerp in Hazes' levensverhaal is zijn status als voetbalfan, met name als supporter van het Nederlands elftal. Tijdens zijn leven scoorde Hazes verscheidene voetbalhits, en zijn 'We houden van Oranje' is nog steeds het nationale voetballied. Hazes voelde zich verbonden met de Amsterdam ArenA, waar hij vele interlands bijwoonde. In 2003 vierde hij hier zijn zilveren zangjubileum met twee concerten. Omdat Hazes in toenemende mate met doofheid kampte was hij het jaar daarop genoodzaakt om een serie geplande concerten in Ahoy Rotterdam af te zeggen. Hij besloot om zijn zangcarrière in het najaar van 2004 in de Amsterdam ArenA af te sluiten met een afscheidsconcert. Een afscheidsconcert vond inderdaad plaats, maar pas na zijn onverwachte dood op 23 september 2004.

André Hazes, een Bekende Nederlander

Bekende Nederlanders zijn personen die dankzij de media bij een breed publiek bekend zijn en wier bekendheid voor een belangrijk deel draait om glamour en schandalen. Zoals Chris Rojek in zijn boek *Celebrity* (2001) laat zien maakt het voor de mate van bekendheid niet uit of de aan een celebrity ('BN'er') toegeschreven eigenschappen en daden een positief of negatief karakter hebben. De afstand tot het publiek maakt het mogelijk om in de media allerlei gebeurtenissen uit het leven van een BN'er uit te vergroten en te benadrukken, gebeurtenissen waarvan grensoverschrijdend of immoreel gedrag vaak een belangrijk deel uitmaakt (Rojek, 2001: 10-12, 31). Hoewel mensen die (buitensporig) drinken, gokken, drugs gebruiken of overspel plegen 'in het gewone leven' doorgaans worden afgewezen, wil dat nog niet zeggen dat het publiek zich per definitie afkeert van BN'ers die zich daaraan overgeven. Sommige beroemdheden worden alle misstappen vergeven, vaak vormen deze zelfs een belangrijk onderdeel van hun aantrekkingskracht. Het Bekende-Nederlanderschap is een ambigue domein waar immoreel gedrag niet dezelfde implicaties heeft als in de gewone wereld.

Hazes was als beroemdheid een omstreden figuur. Sommige slechte gewoontes – met name stevig drinken en roken – vormden een vast onderdeel van zijn imago. Zijn ongezonde uiterlijk en zware lichaam waren de fysieke bevestiging van zijn levensstijl. Voor zijn fans was en is zijn uiterlijk geen bezwaar, maar veel eerder, zoals ik nog zal laten zien, een reden tot identificatie. Voor anderen daarentegen was Hazes' verschijning juist aanleiding om zich van hem en zijn muziek af te keren. Dat is niet zonder meer terug te voeren op persoonlijke smaak, maar een manifestatie van een subtiele scheidslijn in de Nederlandse samenleving die op allerlei manieren via het lichaam zichtbaar is, onder meer door een toenemend verschil in gezondheid.⁴

Om mijn argument te verduidelijken wil ik eerst ingaan op de wijze waarop Hazes en het levenslied zijn ingebed in de Nederlandse samenleving. Het levenslied, en in het verlengde daarvan levenspop, werd en wordt door lang niet iedereen

4 Voor een kwantitatieve en kwalitatieve onderbouwing van het verband tussen sociaaleconomische achtergrond, lichaamsomvang en gezondheid zie Mackenbach, 2010.

gewaardeerd. Het is van oudsher de muziek van lager opgeleide, autochtone Nederlanders. In de hogere lagen van de samenleving werd lang neergekeken op het levenslied en op degenen die ervan hielden. Het genre werd zelfs lange tijd zo veel mogelijk van de publieke radio en televisie geweerd (De Bruin & Grijp, 2006: 948; Klöters, 2006) en was alleen te horen op de commerciële zenders. In de jaren negentig is dit drastisch veranderd. De populariteit van sommige levensliedzangers (zoals Frans Bauer, Marianne Weber en Guus Meewis) is zo groot geworden dat het voor de publieke omroepen onmogelijk is geworden om ze te negeren. Het levenslied is mainstream geworden en de meest geslaagde vertolkers van het genre kunnen zich tot de Bekende Nederlanders rekenen.⁵ De scheidslijn tussen de liefhebbers van het genre en degenen die erop neerkijken blijft echter een maatschappelijk onderscheid markeren.

Ook voor Hazes en zijn muziek doet dit onderscheid nog steeds opgeld: levenspop hoort bij het leven van de 'gewone mensen'. Dit betekent dat Hazes vooral wordt gedraaid in hun cafés, op hun feesten en onderweg in hun auto's, en dat vooral de commerciële radiozenders zijn muziek uitzenden. Bij feestelijke gelegenheden van de meer elitaire lagen van de samenleving is Hazes afwezig, behalve in de vorm van cult of camp in sommige homo- en studentenkringen⁶; met name in studentensociëteiten heeft Hazes tijdens zijn leven regelmatig opgetreden (Grijp, 2002: 18).

In Hazes' eretitel uit het begin van zijn loopbaan, 'de zingende barkeeper', ligt het dubbelzinnige karakter van zijn roem al besloten. Enerzijds legt 'zingende' de nadruk op Hazes de zanger. Dat Hazes kon zingen en zong behoeft meestal geen verdere uitleg: hij was immers een 'natuurtalent' (vgl. Rojek, 2001: 29-30).

De benaming benadrukt verder dat hij een gewone man was, een barkeeper die dankzij zijn unieke gave, maar zeker niet minder door hard te werken, een beroemdheid werd. Hij is het prototype van de *self-made star*. In die hoedanigheid is Hazes de belichaming van een droom die heel veel mensen koesteren, een droom die past binnen een breed gedragen moreel raamwerk dat de bestaande orde bevestigt (vgl. Rojek, 2001: 31).

Anderzijds legt de benaming 'barkeeper' het verband met een met alcohol gedrenkte leefwereld, een verband dat in de loop der jaren in de media steeds breder zou worden uitgemeten. Hazes' lichamelijke verschijning groeide uit tot een symbool van zelfverwaarlozing: Hazes was het zingende voorbeeld van waar een ongezonde levensstijl in kon ontaarden. Hoewel zijn voorkeur voor bier en zijn ongezonde uiterlijk eigenlijk al van meet af aan een belangrijk onderdeel van zijn Bekende Nederlanderschap uitmaakten, was het de documentaire *Zij gelooft in mij* die de lichamelijke desintegratie van Hazes pijnlijk zichtbaar maakte.

Documentairemaker John Appel heeft Hazes een jaar lang mogen volgen. Hij toont een zwaarlijvige, rokende en zwetende Hazes die ongeacht het tijdstip van

5 Frans Bauer brak door in 1994, Guus Meeuwis in 1995. Marianne Weber had in 1997 haar grootste hit en het oeuvre van Willy Alberti en Johnny Jordaan beleefde in de jaren negentig een revival (zie Beunders, 2002: 266-267; De Hart, 2005: 31-32).

6 Vrijwel geen van mijn studenten luistert thuis op of familiefeestjes naar Hazesnummers of bezit muziek van Hazes. Dit geldt ook voor mijn eigen vrienden en familie.

de dag een biertje in zijn hand heeft. Dankzij de documentaire werd Hazes' 'BVO'tje' (Biertje Voor Onderweg) gemeengoed. De documentaire is zo sterk omdat Appel erin geslaagd is Hazes te overtuigen ook zijn kwetsbare kanten te laten zien, zoals zijn onzekerheid vlak voor optredens en de problematische relatie met zijn vrouw. Waar het mij hier echter om gaat is dat de documentaire juist door de visualisering van de ongezonde André Hazes en zijn manier van leven de scheidslijn tussen levensliedliefebbers en 'anderen' opnieuw bevestigde.

Alhoewel *Zij gelooft in mij* helemaal niet hagiografisch van opzet was, voorzag de documentaire de Hazesfans van persoonlijke details over het leven van hun idool. Aan de andere kant van de maatschappelijke scheidslijn werd de documentaire eerder bekeken vanuit een camp-achtige, lacherige belangstelling. Dat *Zij gelooft in mij* ook de kijkers uit deze categorie desondanks bleek te ontroeren – zelfs de kijkers die helemaal niets met Hazes hadden –, zegt veel over de kracht ervan. Dit wil echter niet zeggen dat (elitaire) ideeën over Hazes, zijn levensstijl en het milieu waar hij vandaan kwam niet juist ook herbevestigd werden. Hoewel de documentaire bijdroeg aan Hazes' populariteit bleef het algemene dedain voor Hazes en voor het levenslied bestaan. Hazes' populariteit in elitekringen heeft een vaste plek in zijn levensverhaal gekregen, maar er wordt vaak te gemakkelijk van uitgegaan dat hij door het succes van *Zij gelooft in mij* inderdaad salonfähig is geworden, zoals onder meer Beunders (2002: 266) en Grijp (2002: 18) vaststellen. Volgens deze auteurs schuilt de aantrekkingskracht van Hazes ook voor de elite in zijn vermeende authenticiteit. Naar mijn overtuiging echter is er in de bovenlagen van de samenleving nog altijd sprake van een ironische distantie ten opzichte van het fenomeen Hazes (zie ook De Hart, 2005: 67).⁷ Deze komt mede voort uit een discrepantie met heersende ideaalbeeld van het menselijk lichaam. In onze op jeugd en gezondheid gerichte samenleving wordt Hazes' zelfdestructieve levensstijl beschouwd als een vorm van immoreel gedrag (vgl. Mackenbach, 2010).

Hazes' lichaam is in de woorden van Sheper-Hughes en Lock het tegenovergestelde van 'the politically "correct" body', dat 'lean, strong, androgenous, and physically "fit"' is (Sheper-Hughes & Lock, 1987: 25). In dit lichamelijke ideaalmodel treden culturele kernwaarden als autonomie, kracht, een competitieve instelling, jeugdigheid en zelfcontrole aan het daglicht (ibidem). Vooral de status van sporthelden onderstreept het verband tussen zelfdiscipline, oefening en (materieel) succes (Rojek, 2001: 37).

Het is duidelijk dat Hazes in geen enkel opzicht voldeed aan dit fysieke ideaalbeeld. Toch was ook hij een geslaagd mens en daardoor een voorbeeld voor velen. De verklaring hiervoor moet, paradoxaal genoeg, juist gezocht worden in zijn ongepolijste lichamelijke verschijning en levensstijl, die hem maakt tot wat ik een 'ideaalbeeld van ruige authenticiteit' zou willen noemen. Dit ideaalbeeld ontleent zijn kracht deels aan Hazes' succes. Dat maakt hem tot het bewijs dat iedereen het in deze wereld kan maken, ook Sheper-Hughes' en Locks 'fat and flabby' die niet aan de heersende idealen kunnen of willen voldoen (1987: 25).

7 Voor voorbeelden van citaten in krantenartikelen waarin dergelijk dedain tot uitdrukking komt zie De Hart (2005: 88-90) en Venbrux (2005: 73).

De Hazesmeezingcultuur

In navolging van auteurs als Michael Taussig (1993) en Charles Lindholm (2002) om voorbij een puur constructivistische benadering van wat mensen als echt, werkelijk of authentiek ervaren te komen, introduceert Mattijs van de Port de notie 'registers of incontestability' (2004: 10): wijzen van ervaren en communiceren die reflectie en discussie bij voorbaat uitsluiten. Vanuit het constructivisme valt namelijk niet te begrijpen dat mensen doorgaans het gevoel hebben dat hun wereld of hun ervaringen echt zijn. Hoewel de zoektocht naar authenticiteit samenhangt met een algemeen gevoel van vervreemding en nostalgie over verlies van 'dat wat ooit was', wil dat niet zeggen dat mensen niet in staat zijn telkens weer het authentieke te vinden en als werkelijk te ervaren. Naast de vraag wat voor soort ervaringen mensen als authentiek beleven, gaat het dan ook vooral om de vraag over welke technieken mensen beschikken om de gemaktheid van hun handelen te kunnen overstijgen en te geloven in wat ze doen en wat ze ervaren (ibidem). Lindholm spreekt in dit verband over een immer voortdurende zoektocht naar 'a felt authentic grounding' (2002: 337), een notie die Van de Port vooral verbindt met het lichaam als bron van ervaring. Het lichaam is zowel het instrument waarmee authentieke ervaringen kunnen worden gecreëerd als de locus van die ervaringen zelf. Precies deze centrale positie van het individuele lichaam verleent de ondergane beleving haar onbetwistbaar karakter. Dit inzicht brengt ons dichterbij een begrip van de manier waarop de Hazesfans hun idool beleven: door identificatie via hun eigen lichaam wordt Hazes een 'felt authentic grounding'. Hierbij gaat het niet om een verzameling idiosyncratische ervaringen, maar om een gedeelde realiteit die raakt aan bredere politieke kwesties.

Mary Douglas (1970) heeft gewezen op de symbolische relatie tussen het fysieke lichaam en het sociale lichaam, de samenleving of gemeenschap. Zo kunnen we het huidige fysieke ideaal van het atletische, jeugdige en gezonde lichaam zien als een metafoor voor het morele ideaal van een gezonde samenleving, maar tegelijkertijd als een ideologie die de sociale dominantie van een aan dit ideaalbeeld beantwoordende groep legitimeert. In ditzelfde perspectief verschijnt Hazes' fysieke lichaam als een 'anti-ideaal', een subversief symbool dat de heersende politiek correcte opvattingen over het lichaam ondergraaft. Zo blijkt dat de relatie tussen individuele en sociale lichamen niet enkel metaforisch moet worden opgevat, maar als een dynamische interactie waarin bestaande machtsverhoudingen en morele opvattingen voortdurend worden bevestigd dan wel ondergraven. Om te begrijpen wat Hazes' lichaam als ruig ideaalbeeld concreet betekent, wil ik aan de hand van een aantal Hazesbijeekkomsten ingaan op de relatie tussen Hazes en zijn fans en op de rol die het lichaam hierin speelt.

Sinds Hazes' overlijden in 2004 worden meerdere keren per jaar herdenkingsbijeekkomsten en Hazesconcerten georganiseerd. Om te beginnen wordt Hazes jaarlijks zowel op zijn sterfdag (23 september) als op zijn geboortedag (30 juni) herdacht. De concerten ter herdenking van Hazes' geboortedag kunnen deels begrepen worden als een voortzetting van een traditie die door Hazes zelf was ingezet: Hazes markeerde zijn verjaardag regelmatig met een concert. Sinds 2005, het jaar dat het standbeeld van Hazes op de Albert Cuypermarkt onthuld werd,

wordt Hazes' sterfdag herdacht met 's middags een herdenking bij het standbeeld en 's avonds een concert elders in Amsterdam. Het gaat hier geenszins om een vanzelfsprekende traditie: naar mijn weten bestaat er geen andere Nederlandse zanger die al vijf jaar lang zo uitgebreid met herdenkingsconcerten herdacht wordt. Daarnaast zijn er door het jaar heen nog tal van andere initiatieven die Hazes 'weer tot leven brengen', zoals de Hazesfondagen, Hazesnachten, Hazesmeetings en een scala van andere, meestal bescheiden optredens die in het teken van Hazes en zijn muziek staan.

De herdenkingscultuur die de afgelopen jaren rondom Hazes is ontstaan is tegelijkertijd een zangcultuur: de fans herdenken zingend. Qua vorm is deze zangcultuur al ouder: populaire levensliederen zijn immers 'meezingers' – zowel qua tekst als melodie gemakkelijk in het gehoor liggend en dus makkelijk mee te zingen. De Nederlandse zangcultuur bestaat voor een belangrijk deel uit 'meezingcultuur', en het Hazesrepertoire en de Hazesoptredens maken daar onmiskenbaar deel van uit (zie ook De Bruin, 2010). Onder meezingcultuur versta ik de praktijk om met de stemmen van zangers 'mee te zingen,' ongeacht of deze stemmen live zijn of niet.⁸ Liefhebbers van Hazes zingen graag met hem mee op feesten en concerten, maar ook thuis of in de auto. Het uit volle borst meezingen is altijd een prominent aspect van de Hazes' concerten geweest en dat is, zoals ik zal laten zien, ook na zijn dood niet veranderd.

De traditie om Hazes met concerten te gedenken is vrijwel onmiddellijk na zijn overlijden ingezet. Bevriende zangers en andere Bekende Nederlanders besloten om nog voor Hazes' begrafenis een gratis afscheidsconcert in de Amsterdam ArenA te organiseren onder de naam *André bedankt*. Het concert was uitdrukkelijk bedoeld om zijn fans in de gelegenheid te stellen afscheid te nemen van hun idool – in de meest letterlijke zin, want het lichaam van de overledene zou aanwezig zijn. De totstandkoming van dit initiatief heeft een bredere achtergrond dan dat van een spontaan idee alleen. Ter gelegenheid van Hazes' vijftigste verjaardag in 2001 bijvoorbeeld organiseerde zijn productiemaatschappij EMI een feest in Paradiso waarbij een groot aantal artiesten voor Hazes optrad. In combinatie met de door Hazes zelf gegeven verjaardagsconcerten bestond er dus al een format voor levensloopvieringen rond Hazes' persoon.

8 Hiermee onderscheid ik meezingcultuur van zangcultuur in bredere zin, waartoe bijvoorbeeld de 'Matthäus Passion', het enorme aantal zangkoren en sinterklaasliedjes behoren. Bovendien leg ik, anders dan in gangbaar liedonderzoek, niet de nadruk op tekst of melodie, maar op performance. Hoewel smartlapkoren liederen van Hazes en andere levensliederen ten gehore brengen, gaat het hier niet om meezingcultuur zoals door mij bedoeld. Ten eerste wordt door smartlapkoren niet met de stem van een zanger meegezongen. Ten tweede kent het smartlapkoorzingen een zekere ironische distantie. Ten derde gaat het bij smartlapkoorzangers om zingen in vaststaand georganiseerd verband, en wordt er speciaal voor optredens geoefend. Een meezinger zoals door mij bedoeld treedt niet op voor publiek.

Powerzone, 23 september 2009

In het kader van de herdenking van Hazes' vijfde sterfdag heeft de Stichting André Hazes Fan het herdenkingsconcert *5 jaar zonder André Hazes* georganiseerd, 'hét muzikaal eerbetoon aan André Hazes' waarbij verschillende artiesten Hazesnummers zullen zingen. Behalve Hollywood Boulevard – jarenlang de vaste begeleidingsband van Hazes – staan er die avond meer dan tien bekende Hazesvertolkers op het programma, onder wie Frans Duijts en Mick Harren. Maar ook Arie Hazes (een broer) zal die avond een lied zingen. Het concert trekt ongeveer duizend bezoekers, van wie de meesten in 'Hazesoutfit' zijn gekomen: in het zwart en met een Hazeshoedje. Details zijn in het donker niet goed zichtbaar. Het meezingen komt daarentegen goed tot zijn recht. Voor zover ik kan overzien zijn er maar weinigen die niet meezingen. Regelmatig, vooral tijdens de refreïnen, laten de schijnwerpers de zanger en het podium in het donker achter om het publiek in het licht te zetten: zij zijn de zangers. Voor mij staan vijf jongens van begin twintig in een kringetje. De hele avond zullen zij zo'n beetje alle nummers vanuit de grond van hun hart meezingen, waarbij zij elkaar voortdurend aankijken. Net als veel anderen zingen ze als het ware 'in dialoog'. Het nummer *Een beetje verliefd* wordt ingezet. Een man grijpt me bij schouders en middel voor een 'duet', waarvan het elkaar in de ogen kijken – weliswaar een beetje plagerig – een onlosmakelijk onderdeel is. Na afloop verdwijnt hij weer in het publiek.⁹

André bedankt – waarbij vrijwel uitsluitend Hazesnummers zouden worden vertolkt – was een uitzonderlijk evenement. Op maandagavond 27 september 2004 reed kort voor aanvang van het concert een lijkwagen met de kist de stampvolle ArenA binnen. Alsof het een uitvaart betrof was Hazes in de lijkwagen met volgauto's vanuit zijn huis in Vinkeveen naar de ArenA gebracht. Zes intimi van de zanger droegen de kist vervolgens naar de middenstip, waar deze gedurende de gehele bijeenkomst zou blijven staan. Vanaf het begin tot het eind was alles, inclusief de stoet vanuit Vinkeveen, op televisie te volgen: de TROS had haar vaste programma ervoor opgeschort. Bijna vijftigduizend mensen woonden het concert bij op de tribunes. Voor de zangers, Bekende Nederlanders en de familie van Hazes – onder wie zijn vrouw en kinderen – was op het veld een apart podium opgesteld, tegenover de kist. Een jaar later vond op Hazes' sterfdag weer een herdenkingsconcert plaats, ditmaal in Ahoy Rotterdam en georganiseerd door Rachel Hazes. Het concert volgde ongeveer hetzelfde stramien als dat in de Amsterdam ArenA – bevriende levensliedzangers die nummers van Hazes vertolken –, maar vanzelfsprekend was het lichaam van Hazes dit keer niet aanwezig; Hazes was de dag na het concert in 2004 gecremeerd. Toch werd ook aan dit concert een uitzonderlijke dimensie toegevoegd: na afloop werd Hazes' as in Hoek van Holland

9 Gebaseerd op veldwerkaantekeningen, 23 september 2009.

met tien vuurpijlen de zee in geschoten.¹⁰ Eerder die dag had Rachel het beeld van Hazes op de Albert Cuypmarkt onthuld, dat sindsdien een centrale plek in de herdenkingscultuur rond Hazes heeft ingenomen.

Het is de Stichting André Hazes Fan die, onafhankelijk van Rachel Hazes, de herdenkingen bij het standbeeld organiseert. Ook dit herdenken gebeurt vooral met zingen. Voor de herdenking van 2009 bijvoorbeeld hadden de organisatoren vier zangers en een presentator geregeld. De herdenking werd hiermee een kleinschalig herdenkingsconcert, waarbij door de (voor een deel geëmotioneerde) aanwezigen vanzelfsprekend werd meegezongen. Na elke herdenking wordt de bijeenkomst voortgezet in de Eddy Bar, het café tegenover Hazes' geboortehuis. Het propvolle café staat de komende uren vol zingende Hazesfans. Ongeacht of een van de zangers het voortouw neemt of dat er een cd speelt, er wordt door iedereen meegezongen. En ook hier kijken mensen elkaar onder het zingen voortdurend aan.

Tijdens de bijeenkomst in de Eddy Bar in 2007 drong een centraal aspect van het meezingen pas goed tot mij door: alleen echte fans kennen alle liedjes. Ieder ander valt genadeloos door de mand. Het gezamenlijk zingen schept een gevoel van verbondenheid met elkaar en met het gedeelde authentieke waarnaar de fans op zoek zijn. Tegelijkertijd bakent de gemeenschap van Hazesfans hiermee haar grens met de anderen af – een grens die, zoals al eerder gezegd, een politieke dimensie heeft.

Echte Hazesfans

'Het laten voortleven van André' is een belangrijk streven van zijn fans, een streven dat behalve door het reeds genoemde meezingen nog op een aantal andere manieren gestalte krijgt, eveneens met het lichaam als voornaamste voertuig. Van de harde kern van de Hazesfans komt een belangrijk deel naar herdenkingen en concerten in een min of meer lookalike-outfit, zowel mannen als vrouwen. Kenmerkend voor de Hazesoutfit zijn een zwart T-shirt een gleufhoedje en een zonnebril. Op de meeste T-shirts staat dan weer een gestileerd portret van Hazes, met hoed en zonnebril. Sommige fans gaan nog een stapje verder met Hazesbakkebaarden en -baardje.

De Hazesoutfit verwijst naar Hazes' voorliefde voor de blues en zijn ambitie om zich tot een Nederlandse blueszanger te ontwikkelen.¹¹ Hij 'voelde vooral een emotionele verwantschap met de blues' (Haagsma, 2004: 86). De ontwikkeling van zijn blues-outfit begon in de tweede helft van de jaren negentig en is geïnspireerd op het uiterlijk van de Blues Brothers. Hazes verscheen steeds vaker in het zwart en liet rock-'n-roll bakkebaarden staan. Later kwamen daar de hoed en de zonnebril bij. Hazes zelf was een belangrijke kracht achter het verschijnsel Hazeslookalike. Voor een concert in het Olympia Stadion in 2002 (36.000 bezoekers) liet hij meer dan 20.000 'Hazespakketjes', bestaande uit hoed met zonnebril,

10 Voor een analyse van de relatie Hazes, media en uitvaartrituelen zie Stengs, 2009.

11 Elk levensverhaal van Hazes bevat een hoofdstuk over Hazes en de blues.

maken voor de verkoop.¹² Ook was het podium gedecoreerd met twee grote banners met het genoemde gestileerde Hazesportret, dat dus eigenlijk beschouwd kan worden als een 'Hazes-als-Blues-Brotherportret'. Ook hierin is Hazes zijn fans als het ware voorgegaan: hij verscheen vaak in een zwart T-shirt met daarop een gestileerd portretje van de Blues Brothers.

Al liet Hazes met deze transformatie het volksbuurtimago van gekleurde overhemden en gepermanent haar achter zich, voor zijn fans bleef hij de volksjongen die hij altijd al was. Voor hen is deze ontstaansgeschiedenis van hun outfit vanzelfsprekend, of niet relevant. Wat telt is dat zij met hun imitatie hun fan-zijn uitdrukken. Waarom mensen op hun idool willen lijken wil ik uitleggen door terug te gaan naar de herdenking bij het Hazesbeeld: een van de momenten waarop de Hazesfans zich aan elkaar en aan de buitenwereld presenteren.

12 De pakketjes werden bij Hazes thuis door zijn vrouw en een aantal vriendinnen in elkaar gezet: de familie wilde de verkoop in eigen hand houden (Haagsma, 2004: 169-170); zie ook *De Telegraaf* van 14 augustus 2002.

Afbeelding 1 Hazesfans tijdens een herdenking bij het standbeeld op de Albert Cuypmarkt (23 september, 2006)

*Afbeelding 2 Getatoeëerd Hazesportret, daaronder Hazes' handtekening
(23 september 2008)*

Albert Cuypmarkt, herdenking 23 september 2009

Hoewel het nog meer dan twee uur zal duren voordat de herdenking begint zijn er al aardig wat fans bij het standbeeld gearriveerd. Bij het beeld liggen de eerste twee bossen bloemen en er staat een blikje Heineken. Een zo te zien heel jonge fan, Lizette, heeft een berijmde, geplastificeerde ode aan Hazes aan de sokkel bevestigd, met een foto van haarzelf.

Steeds meer fans zoeken een plaatsje op het terras van het aanpalend koffiehuis De Schaapskooi. Een groot deel is in Hazesoutfit, en ik herken er velen van vorige herdenkingen. Een vast groepje bestaat uit de 'Meiden uit IJmuiden': vier vrouwen van vijftig tot zestig jaar in een identieke Hazesoutfit. Elk jaar verschijnen ze in iets anders – soms zelfs in het wit, maar de hoed blijft zwart. Dit jaar is voor een zwarte outfit gekozen, een zomerse, waardoor de Hazestatoeages op hun armen goed te zien zijn. Een van de 'meiden' zit in een rolstoel, met haar linker onderbeen in het gips.

Het gips is geel op een witte bovenrand na. In het 'schuim' staat met zwarte letters 'André Hazes' geschreven, in het 'bier' staat 'B.V.O.tje'. Haar handicap belemmert haar niet om na afloop van de herdenking op de sokkel te klimmen om André te omhelzen en om later in de Eddy Bar op het biljart lichtsaxofoon te spelen.

Als de herdenking in volle gang is wil een van de aanwezigen als eerbetoon aan de zanger een blikje cola toevoegen aan de bloemen, flesjes en blikjes Heineken en briefjes die al bij het beeld liggen. 'Geen cola,' roept een zeer dikke blonde vrouw met Hazeshoedje en Hazestatoeage van achter het beeld. 'Ben je nou helemaal gek, geen cola!' De man in kwestie haalt zijn blikje geschrokken weg. Naast mij herhaalt een man zachtjes en met instemming: 'Geen cola. Is-tie nou helemaal gek.'¹³

De bovenstaande notitie laat zien hoezeer lichamelijke identificatie een Hazesherdenking maakt tot wat deze is. De Hazesoutfit springt daarbij het meest in het oog. De omgeving van het standbeeld verandert erdoor van een stukje Albert Cuypmarkt in een Hazesplek. Een tweede blik leert dat Hazes' verschijning niet alleen als standbeeld of imitatie aanwezig is. Vrijwel iedereen draagt een T-shirt met een afbeelding van de zanger en veel fans hebben één of meerdere tatoeages van zijn portret. Het resultaat is een soort levend Droste-effect: de fans zijn zelf summier imitaties van Hazes, maar dragen ook weer verkleinde versies op hun kleding en huid. De Hazesportretten – op een kledingstuk, als tatoeage of als persoonlijke imitatie – vormen daarmee, samen met zijn naam, de centrale elementen van de materiële Hazesherdenkingscultuur.

13 Gebaseerd op veldwerkaantekeningen, 23 september 2009.

*Afbeelding 3 Een kus voor 'André' van één van de 'Meiden uit IJmuiden'
(23 september 2009)*

Een andere vorm van Hazesreproductie is het boven het 'gewone' uittillen door ritualisering. Niet toevallig gebeurt dat met name met 'gewoontes' die direct met het lichaam verband houden. Het BVO-been en de scène met het colablikje laten zien dat Hazes' liefde voor bier een belangrijk element is in de manier waarop hij wordt herinnerd en herdacht. Ook roken is een gewoonte die binnen de context van de Hazesherdenking een rituele betekenis heeft. De twee minuten stilte – een vast onderdeel van de herdenking – is het moment om ter nagedachtenis aan

Afbeelding 4 Een Hazesfan poseert met zijn idool (23 september 2006)

Hazes een sigaret op te steken. Een beeld dat mij in dit verband het sterkst is bijgebleven stamt van de herdenking van 2008: een ongezond ogende man aan een zuurstoffles die in zijn ene hand een glas bier houdt en in de andere een sigaret. Door te zingen, te drinken en te roken – handelingen waarin Hazes wordt gekopieerd of geïmiteerd – creëren de Hazesfans een directe band met hun idool. Het laten plaatsen van een tatoeage vormt hierbij misschien wel het ultieme statement: de verbondenheid met Hazes is daarmee ‘voor het leven’ en letterlijk ‘op het lijf geschreven’.¹⁴

In navolging van Benjamin spreekt Taussig in verband met dergelijke lichamelijke identificaties over ‘the mimetic faculty’ (Taussig, 1993). Dit vermogen om anderen na te bootsen, ‘the capacity to Other’ (idem: 19), bestaat daarmee dus niet alleen uit imitatie (*copy*), maar ook uit *contact*, ‘a palpable, sensuous connection between the very body of the perceiver and the perceived’ (idem: 21). De behoefte van de Hazesfans om Hazes te laten voortleven is de belangrijkste reden om Hazes elk jaar weer te herdenken. Via mimesis, de drang – in Taussigs parafrasering van Benjamin – ‘to get hold of something by means of its likeness’ (idem: 20),

14 De website van André Hazes Fan is hiervoor een belangrijk forum. De beheerders schrijven op 5 juni 2007 over het toenemend aantal tatoeages: ‘Het lijkt wel alsof er een tattoo-virus heerst.’ Velen hebben hun tatoeages pas na Hazes’ dood laten zetten. Fan Harm: ‘Ik heb nu een tatoe op myn schouder laten zetten, zodat ik hem nooit meer vergeet.’ Fan Els: ‘Met mijne tattoo op m’n been kan ik hem nooit meer vergeten’ (berichten geplaatst op 6 november 2006 op www.andre-hazesfan.nl). Over tatoeages als herinnering merkt Steven Connor (2004: 86) op: ‘The marked skin means memory, means never being able or willing to forget.’

geven de fans invulling aan deze behoefte. Hierbij wordt het hele lichaam inclusief alle zintuigen ingezet. Het 'iets' dat de Hazesfans door middel van mimesis lijfelijk proberen vast te houden is echter niet zozeer Hazes' fysieke lichaam als wel zijn sociale lichaam: zijn lichaam zoals dat in overlevering en medialisering wordt geconstitueerd.

Het gebruik van het eigen lichaam als enige ware locus van authenticiteit maakt de scheidslijn tussen 'echte fans' en 'bourgeoisfans' of 'elitfans' het pregnantst zichtbaar.¹⁵ Tijdens het afscheidsconcert in 2004 leek het even alsof 'André' van iedereen was (Venbrux, 2005; Saleminck, 2006: 19-23). Maar de Bekende Nederlanders, journalisten en politici op het vippodium zaten daar niet in Hazesoutfit en hebben hoogstwaarschijnlijk ook geen Hazestatoeage laten zetten. Het zou ook interessant geweest zijn als we hadden kunnen zien in hoeverre deze groep – collega-zangers daargelaten – de Hazesnummers moeiteloos kon meezingen. Bij de latere herdenkingsconcerten, Hazesmeetings en herdenkingen bij het standbeeld komen helemaal geen vips meer, maar alleen gewone mensen, de 'echte fans'. Met deze 'echte fans' wil niet iedereen zomaar geassocieerd worden. Illustratief hiervoor is de sociale afstand die toeschouwers – mensen die vanaf enige afstand naar de herdenkers kijken zonder contact met hen te maken of mee te zingen – bij de herdenking op de Albert Cuypmarkt ervaren tussen henzelf en de fans. Het zijn toevallige passanten, ook goed herkenbaar omdat ze geen verwijzingen naar Hazes dragen. Hoewel desgevraagd bleek dat sommige toeschouwers Hazes' muziek best waardeerden, peinsden ze er niet over om zich bij de herdenking aan te sluiten. Behalve uit hun niet meedoen bleek ook uit hun antwoorden dat ze zich niet thuisvoelden bij de fans: 'Ik luister wel naar levensliederen, maar ben geen drinker, en ook geen roker'; 'Dit is toch wel echt volks hoor, je ziet hoe ze eruitzien, heel eenvoudige mensen, niet gezond ook'; 'Ik hou wel van Hazes, maar niet van bier'; 'Wat een types, het is wel ordinair'; 'Moet je die tatoeages zien, echt lelijk.'

Conclusie

In zijn boek *How Societies Remember* (1989) stelt Paul Connerton zich de vraag waarom herdenkingen zo sterk aanspreken. Waar komt hun overtuigingskracht vandaan? De sleutel tot het antwoord ligt volgens Connerton in de kracht van wat hij 'the rhetoric of reenactment' noemt (idem: 65).

Herhaling in de tijd, herhaling van het gesprokene en – Connertons notie van *gestural repetition* iets verruimend – herhaling van lichaamstaal zijn de uitdrukkingvormen van deze retoriek. Het belangrijkste onderwerp van de Hazesritue-

15 Vanwege ruimtegebrek laat ik hier een belangrijk wapen in de strijd om de autoriteit over het reproduceren en beleven van Hazes' authenticiteit, namelijk het auteursrecht, buiten beschouwing. Ik beschouw het auteursrechtelijk beschermd zijn van Hazes' oeuvre en portretten als een gejuridiceerde en mediagedragen vorm van authenticiteit. Het gewicht hiervan is kenmerkend voor een tijd waarin juist het reproductievermogen van de media wordt ervaren als een van de grootste bedreigingen van het authentieke (zie Stengs, 201).

Afbeelding 5 Het Hazes-als-Blues-Brother-portret als tatoeage (23 september 2007)

len is de gewooneheid van de volkszanger, een gewooneheid die in zijn hagiografie en het ritueel een sacraal karakter krijgt. Het onlosmakelijk verband tussen deze gewooneheid en het succes van Hazes maakt overgewicht, roken en drinken misschien niet iets om trots op te zijn, maar maakt wel dat wie overgewicht heeft, rookt of drinkt toch trots in het leven kan staan. In de Hazesherdenkingsconcerten zien we hoe zowel het zingen als mimesis in verband met de dood betekenis

krijgt en een goed voorbeeld is van 'the idea of representation as a re-presenting, as causing to reappear that which has disappeared' (idem: 69). Voor Connerton zijn rituelen daarom niet zozeer symbolische als wel performatieve handelingen, opvoeringen die alleen voor mensen die ze al kennen overtuigend kunnen werken. 'This habituation is to be found (...) in the bodily substrate of the performance' (idem: 70-71). In het geval van de Hazesherdenkingen vormen de fans dit 'lichamelijk substraat'. In de herdenkingen hybridiseren herdenking en concert, waardoor deze bijeenkomsten direct appelleren aan het lichamenlijk geheugen van de fans. Het collectieve zingen heeft in dit verband een mimetisch aspect. Zoals ik hierboven uiteen heb gezet draait mimesis hier om het levend houden van het sociale lichaam van Hazes. Wie dit sociale lichaam kunnen en mogen claimen is onderwerp van strijd, zowel tussen de fans onderling als tussen de fans en de buitenwereld. Het sociale lichaam van Hazes als anti-ideaal van ruige authenticiteit fungeert in dit opzicht voor groepen die zich met Hazes identificeren als ankerpunt in hun strijd om sociale erkenning.

Geraadpleegde literatuur

- Beunders, H. (2002). *Publieke tranen: De drijfveren van de emotiecultuur*. Amsterdam, Antwerpen: Contact.
- Bruin, M. de (2010). *Meedainers en moordlieders, nr. 34: Het alledaagse leven, tradities en trends in Nederland*. Zwolle: Waanders.
- Bruin, M. de en L. P. Grijp (2006). Van levenslied tot smartlap. In: L.P. Grijp (red.), *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden (een vervolg 2000-2005)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 947-953.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Connor, S. (2004). *The Book of Skin*. Londen: Reaktion.
- Douglas, M. (1970). *Natural Symbols: Explorations in Cosmology*. New York: Vintage Books.
- Grijp, L.P. (2002). *Van Hadewijch tot Hazes*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Haagsma, R. (2004). *Hazes, 1951-2004*. Utrecht: Spectrum.
- Hart, J. de (2005). *Voorbeelden en nabeelden: Historische vergelijkingen naar aanleiding van de dood van Fortuyn en Hazes*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hazes, A. (1982). *Ik lach me kapot*. Amsterdam: Loeb, Tiebosch.
- Hazes, A. (2001). *Al mijn woorden...* Utrecht, Antwerpen: Kosmos.
- Hazes, R. (2005). *Typisch André*. Mijdrecht: Melvin Producties.
- Klötters, J. (2006). Inleiding. In: J. Klötters (samenstelling), *Zo de ouden zongen: De mooiste levensliedjes met bladmuziek*. Amsterdam: Nijgh en Van Ditmar, 8-19.
- Lindholm, C. (2002). Authenticity, Anthropology and the Sacred. *Anthropological Quarterly* 75 (2) 331-339.
- Mackenbach, J. (2010). *Ziekte in Nederland: Gezondheid tussen politiek en biologie*. Amsterdam: Elsevier gezondheidszorg, Mouria.
- Port, M. van de (2004). Registers of Incontestability: The Quest for Authenticity in Academia and Beyond. *Etnofoor* 17 (2) 7-22.
- Rojek, C. (2001). *Celebrity*. Londen: Reaktion.
- Salemink, O.J.H.M. (2006). *Nieuwe rituelen en de natie: Nederland in de spiegel van Vietnam*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Sheper-Hughes, N. en M. M. Lock (1987). The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly* 1 (1) 6-41.

- Stengs, I. (2009). Death and Disposal of the People's Singer: The Body and Bodily Practices in Commemorative Ritual. *Mortality* 14 (2) 102-118.
- Stengs, I. (2010). The Heritage of the People's Singer: Styling, Mimicking and Performance in an Authentic Dutch Sing-along Culture. Conference Sensational Heritage, April 26-29, Accra.
- Taussig, M. (1993). *Mimesis and Alterity: A Particular History of the Senses*. New York, Londen: Routledge.
- Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Cambridge, Londen: Harvard University Press.
- Venburx, E. (2005). Eenheid of eenzaamheid? Culturele intimiteit in het publieke afscheidsritueel voor André Hazes. *Speling* (1) 71-75.